

*Kirkuk University Journal
of Humanities Studies*
مَجَلَّةُ جَامِعَةِ كَرْكُوكَ لِلدِّرَاسَاتِ الْإِنْسَانِيَّةِ

<https://kujhs.uokirkuk.edu.iq>

DOI: 10.32894/1992-1179.2025.157968.1156

Date of research received 04/03/2025, Revise date 09/04/2025 and accepted date 14/04/2025

**DVERBIAL PARTICIPLE SUFFIXES IN TURKISH AND THE
BEHDINI DIALECT OF KURDISH.**

Halabshima Mohammed Shareef

Assit.Prof. Dr. Karwan Salahalddin Shukur

Abstract

Adverbial participles in both Turkish and the Behdini dialect of Kurdish serve as essential grammatical structures that enrich verbal expressions by adding temporal, causal, conditional, or descriptive nuances. These constructions are typically formed through specific suffixes attached to verb stems, thereby expanding the sentence's expressive capacity and contributing to its syntactic and semantic depth.

In Turkish, adverbial participle suffixes such as "-ken", "-ince", and "-ip" are widely used. In contrast, the Behdini dialect employs its own distinct set of structural rules and suffixes, most notably patterns such as "پاشگر ی + قەدی چاوک + پێشگر ی/ه/ب", which add phonological and functional complexity. Despite sharing similar grammatical functions, the two languages differ in how these constructions are formed and utilized within their respective linguistic systems.

This study conducts a comparative analysis of adverbial participles in Turkish and Behdini Kurdish, examining their formation, meaning, and syntactic behavior through a set of illustrative examples. It also investigates the impact of these structures on sentence cohesion and text interpretation. Furthermore, the research highlights the mutual linguistic influences between Turkish and Kurdish, aiming to establish a theoretical and descriptive bridge that deepens the understanding of their morphological and syntactic similarities and differences.

Keywords: Adverbial participle, Turkish, Adverbial participle in Turkish, Behdini dialect, Adverbial participle in the Behdini dialect.

اللواحق الظرفية في اللغة التركية واللهجة البهيدنية للغة الكردية

حلبشما محمد شريف¹

أ.م.د. كوران صلاح الدين شكر²

الخلاصة:

تُعدّ الجمل الفعلية الظرفية في كل من اللغة التركية واللهجة البهيدنية للغة الكردية من العناصر اللغوية المهمة التي تسهم في توضيح معنى الأفعال وتكملها من زوايا متعددة، مثل الزمن، السبب، الشرط، أو الحالة. يتشكل هذا النوع من الجمل عن طريق إضافة لاحقات محددة إلى جذور الأفعال، مما يمنح الجمل قدرات تعبيرية إضافية، ويساهم في إثراء بنية الجملة وقوة اللغة. في اللغة التركية، تعتبر لاحقات الفعل الظرفي مثل "ken-" و "ince-" شائعة الاستخدام، بينما في اللهجة البهيدنية، يتم بناء هذه التراكيب عبر قواعد مختلفة تتمثل في البنية "پاشگرئ ی + قەدئ چاوک + پێشگرئ ه/ب" التي تضيف نغمات معقدة للفعل. ومع ذلك، فإن هذه التراكيب ليست متطابقة تمامًا بين اللغتين، بل تتباين في بعض السياقات. هذا البحث يهدف إلى دراسة مقارنة بين الجمل الفعلية الظرفية في اللغة التركية واللهجة البهيدنية، مع التركيز على الفروقات والتشابهات في كيفية استخدامها ودورها في بناء النصوص. من خلال تقديم أمثلة دقيقة ومتنوعة لكلتا اللغتين، سيتم تحليل الجوانب النحوية المتعلقة بالجمل الظرفية، بما في ذلك التشكيل والدلالة والاستخدام في سياقات متعددة. علاوة على ذلك، سيسلط البحث الضوء على التأثيرات اللغوية المتبادلة بين اللغتين، وكيف أن هذه التراكيب تسهم في تقوية النصوص اللغوية في كلتا الثقافتين. الهدف الرئيسي من هذا البحث هو المساهمة في بناء جسر لغوي بين اللغة التركية واللهجة البهيدنية، وفهم أعمق للتشابهات والاختلافات في قواعد التصريف بينهما، مما يعزز الفهم المتبادل ويساعد الباحثين على دراسة العلاقة بين اللغتين بشكل أكثر تفصيلاً.

الكلمات المفتاحية: الجمل الفعلية الظرفية، التركية، الجمل الفعلية الظرفية في التركية، اللهجة البهيدنية، الجمل الفعلية الظرفية في اللهجة البهيدنية.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE KÜRTÇENİN BEHDİNİ ŞİVESİNDE ZARF-FİİL EKLERİ

Halabshima Mohammed Shareef

Doç. Dr. Karwan Salahalddin Shukur

Özet

Zarf-fiiller, hem Türkiye Türkçesi hem de Kürtçenin Behdini şivesinde, fiillerin anlamını pekiştiren ve onları çeşitli yönleriyle tamamlayan dil unsurlarıdır. Bu yapılar, fiillere eklenen zaman, sebep, koşul, durum gibi anlamlar taşıyan eklerle

¹طالبة ماجستير - جامعة صلاح الدين - اربيل - كلية اللغات - قسم اللغة التركية halabshima.shareef@su.edu.krd

²جامعة صلاح الدين - اربيل - كلية اللغات - قسم اللغة التركية karwan.shukur@su.edu.krd

oluşturulur. Bu ekler cümleye ekstra anlam katarak dilin ifade gücünü ve esnekliğini artırır. Türkçede yaygın olarak kullanılan zarf-fiil ekleri arasında "-ken", "-ince", "-ip" gibi ekler bulunurken, Behdini şivesinde bu eklerin yapıları farklı kurallara göre şekillenir. Her iki dilde de bu ekler, cümlelerin anlamını zenginleştirir ve dilin yapısal derinliğini ortaya koyar. Bu çalışmada, Türkiye Türkçesi ve Kürtçenin Behdini şivesindeki zarf-fiil ekleri, dilsel yapı, kullanım ve işlev açısından karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Türkçede ve Behdini şivesinde zarf-fiillerin cümledeki işlevleri ve nasıl kullanıldıkları detaylı örneklerle açıklanacak ve her iki dilde bu eklerin benzerlikleri ile farklılıkları ele alınacaktır. Çalışmada, zarf-fiillerin sadece dilbilgisel yapı açısından değil, aynı zamanda metinlerdeki anlamı pekiştirmedeki rolleri de değerlendirilecektir. Bu çalışma, Türkiye Türkçesi ve Behdini şivesi arasında dilsel bir köprü kurmayı ve bu iki dil arasındaki yapısal ilişkileri daha derinlemesine anlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Zarf-fiil, Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesinde Zarf-fiil, Behdini Şivesi, Behdini Şivesinde Zarf-fiil.

1. Giriş

Türkiye Türkçesi eklemeli bir dildir, kelimeler genellikle son eklerle türetilir. Bu, kelimelerin anlamını değiştirmeden farklı biçimlerde kullanılmasını sağlar (Korkmaz, 2022, s. 58). Türkçede en belirgin dil özelliklerinden biri ünlü uyumudur. Büyük ünlü uyumuna göre, ilk hecesinde kalın ünlü bulunan kelimelerde (a, ı, o, u) diğer hecelerde de kalın ünlüler yer alır; ince ünlülerde (e, i, ö, ü) de aynı uyum beklenir. Küçük ünlü uyumu Türkçe kökenli kelimelerde görülür; bu kuralda düz (a, e, ı, i) ve yuvarlak ünlüler (o, ö, u, ü) arasında bir denge bulunmalıdır (Demir, 2019, s. 57). Türkçede düzlük-yuvarlaklık uyumu vardır, örneğin düz ünlülerden sonra yine düz ünlüler gelirken, yuvarlak ünlülerden sonra yuvarlak veya düz ünlüler gelir (Ergin, 2009, s. 72-74). Ayrıca, Türkçede birinci ve ikinci heceden sonra "o" ve "ö" ünlüleri yer almaz, yalnızca "-yor" eki istisnadır. İnce "â" sesi de Türkçede bulunmaz; varsa kelimenin

yabancı kökenli olduğunu gösterir. Örneğin, hilâl, lâzım gibi kelimeler Arapçadan alınmıştır. Ses benzeşmesi ve sertleşme olayları görülür; örneğin, sert ünsüzler yumuşak ünsüzlerle birleştiğinde sertleşir (Demir, 2019, s. 82).

Türkçede isimlerde cinsiyet ayrımı bulunmaz, bu da dili sade kılmaktadır. Türkçede uzun ünlüler yer almaz, uzun ünlüler genellikle yabancı kökenli kelimelerde görülür (Ergin, 2009, s. 55). Ayrıca, bazı ünsüzler (c, f, ğ) kelime başında bulunmazken, kelime sonunda b, c, d gibi ünsüzler yer almaz (Ergin, 2009, s. 59-62). İkiz ünsüz ve ikiz ünlüler yerli kelimelerde bulunmaz, ancak yabancı kökenli kelimelerde bu durum görülebilir (Demir, 2019, s. 113). Türkçede kelimeler genellikle kök ve eklerden oluşur; kökler anlam taşıırken, ekler anlamı değiştirebilir veya gramer işlevi görebilir. Örneğin, "su" kelimesine "-luk" eki getirilerek "suluk", "güzel" kelimesine "-lik" eklenerek "güzellik" türetilir. Ancak "bana" ve "sana" kelimeleri bu kurala istisna olarak görülür; çünkü kökleri sırasıyla "ben" ve "sen"dir. İyelik ekleriyle isim çekimi yapılır: kalemim, kalemin, kalemi gibi. Sayılardan sonra çokluk eki kullanılmaz, örneğin "beş elma" doğrudur, ancak "beş elmalar" yanlıştır. Türkçede sıfatlar isimlerden önce gelir, örneğin "güzel araba" ifadesinde "güzel" sıfattır. Yardımcı fiil olarak "-i-" (imek) kullanılır, örneğin "gülüyordu" kelimesi "gül-ü-yor-i-di" biçiminde yardımcı fiille oluşturulur. Ayrıca, Türkiye Türkçesinde cümle yapısı genellikle özne-nesne-yüklem sıralamasına dayanır (Ergin, 2009, s. 105).

Kürtçe, Hint-Avrupa dil ailesine ait bir dil olup, bükümlü bir yapıya sahiptir. Bükümlü dillerin temel özelliği, kelime köklerine eklerin eklenmesiyle hem biçimsel hem de anlam açısından değişikliklerin meydana gelmesidir (Ciwan, (2014), s. 12-13). Bu yapının en belirgin özelliği, eklerin kelimenin önüne veya köküne eklenerek dilde farklı

anlamlar ve biçimler ortaya çıkarmasıdır. Bu özellik, Kürtçe'yi Türkçe gibi eklemeli dillerden ayıran önemli bir farktır. Türkçe eklemeli bir dil olarak kelimeleri genellikle son eklerle oluştururken, Kürtçe bükümlü dil yapısı, kelimenin köküne eklenen çekim ekleriyle dilin anlamını dönüştürür. Bu, Kürtçenin daha esnek ve zengin bir dil yapısına sahip olmasını sağlar. Behdini şivesi, kısa ve uzun ünlülerin kullanıldığı bir Kürtçe lehçesidir. Örneğin, kısa "و" ve uzun "وو" ünlüleri bu duruma örnektir. Behdini şivesinde isimlerin eril ve dişil olarak ayrıldığı bir yapı mevcuttur. Eril isimler için "ئ", dişil isimler için ise "ی" biçim birimleri kullanılır. Örneğin: "کورئ باش" (eril) ve "کچا باش" (dişil). Çoğul durumda ise bu cinsiyet ayrımı kalkar ve kelimenin sonuna "ئین" eki eklenir. Eğer sözcük ünlü ile bitiyorsa "ئین" eklenir. Örneğin: "کورئین باش" ve "کچئین باش". Bazı durumlarda ise ünlülerin yan yana gelmemesi için eril için "ئی", dişil için "یا" kullanılır. Araya "ی" ünsüzü girer (رمسول، ۱۹۹۵، s. 84). Seslenmek için de eril isimlerde "و", dişil isimlerde ise "ئ" kullanılır. Behdini şivesinde cümle yapısı genellikle geçişli fiillerde özne-nesne-yüklem (SOV) sıralamasına dayanır. Örneğin: "من وانه نفیسین" (Ben dersleri yazdım) ((۲۰۱۱) دزمیی، s. 78). Bu yapı, Kurmanci Kürtçesinin temel cümle yapısının özne-nesne-yüklem olduğunu gösterir (قادر، ۲۰۰۷، s. 44)

Behdini şivesinde fiiller, nesnenin varlığına göre iki kategoriye ayrılır: nesnesi olmayan fiiller geçişsiz fiiller (کارئ تینهپەر) ve nesnesi olan fiiller geçişli fiiller (کارئ تیپەر) olarak adlandırılır ((۲۰۰۰) مارف، s. 46). Örneğin: "ئازاد چوو بو زاخو" (Azad kitap okudu) — geçişli fiil. "ئازاد چوو یا زاهو" (Azad Zaho'ya gitti) — geçişsiz fiil. Behdini şivesinde kişi zamirleri iki şekilde karşımıza çıkar: (کۆمه لا من) ve (کۆمه لا ئه). Örnek olarak:

(جهناقئ کەسی یئین سەربەخو کۆمه لا من): من، تە، وی/وئ، مە، وە/هەموه،

وان/ئەوان.

(جهناقى كەسى يېن سەربەخو كۆمەلا ئەز): ئەز، تو، ئەو، ئەم، ھوین، ئەو.

Behdini şivesinde olumsuzluk ekleri³ "نا" ve "نه" şeklinde kullanılır. Bazı örneklerde ise "ن" ve "نى" ekleriyle karşılaştırılır. Olumsuzluk ekleri şimdiki zaman ve gelecek zaman gibi farklı zaman kipleri için kullanılır. Örneğin: "ئەز ناھىمە گرتن" (Ben almıyorum/almayacağım.) " ئەگەر ئەو ھاتبان، " (Eğer o gelseydi, kitapları alırdım.). " ئەز دا پەرتوكان ھەلگرم ،علی، (۲۰۱۷)، (Eğer o gelseydi, kitapları almazdım.) (من پەرتوكان ھەلگەرگرتن s. 21). Behdini şivesinde şahıs ekleri kelimelere eklenerek ifade edilir ve asla cümlelerin başında gelmez:

جهناقى كەسى يېن لكاو (مۆرفيما رىككەفتنى): م، ى، يت، ين، ن، ن

Kürtçede sorular "كا"، "چ"، "ما"، "ئەرى"، "كى"، "كى" gibi soru kelimeleriyle kurulur. Bazen soru kelimesi cümlede açıkça belli olurken, bazen de tonlamayla soru anlamı ortaya çıkar. Örneğin: "ئەرى، تو چوى؟" (Sen gittin mi?). "ئەرى، تو چوى؟" (Sen gittin mi?).

2. Türkiye Türkçesinde Zarf-fiiller⁴

³ Olumsuzluk ekleri genellikle şimdiki, gelecek ve geniş zaman kiplerinde "ب"، "ا"، "ا" gibi biçim birimlerinin yerini alır. Bu dil özelliği Kürtçenin ayırt edici özelliklerinden biridir. Örneğin: "ئەز ناچم" (Ben gideceğim.). "ئەز دى چم" (Ben gitmeyeceğim.). "ئەم سەردكەفین" (Biz başarıyoruz.). "ئەم سەردكەفین" (Biz başarmıyoruz.)

⁴ (Korkmaz, 2022, s. 1039-1046) ve (Demir, 2019, s. 446) gibi araştırmacılar, zarf-fiilleri işlevsel açıdan farklı kategorilere ayırarak incelemektedirler. Bu sınıflandırmada, zarf-fiilleri **durum/tarz, zaman, nicelik, neden** gibi farklı başlıklar altında ele alınır.

Zarf-fiiller, kişi ve zaman kavramı içermeyen, temel veya yan cümlelerin yüklemine niteleyen ve genellikle cümlede zarf tümleci olarak görev yapan fiilimsi türleridir. Aynı zamanda zarf-fiiller, yardımcı fiillerle birlikte kullanılarak birleşik fiil yapıları kurma görevini de üstlenirler. Cümlede bağlaç işlevi görebildikleri gibi, birleşik cümleler oluşturmada da kullanılırlar (Korkmaz, 2022, s. 841). Zarf-fiil kavramı, farklı kaynaklarda gerundif (Banguoğlu, 2000, s. 46), şahıssız kip (TDK, 2019), ulak (Deny, 1995, s. 451), bağ fiil (bağ eylem) (TDK, 2019); (Gencan, 2001, s. 39); (Bilgegil, 2009, s. 283), ulaş (TDK, 2019), gerundium (Ergin, 2009, s. 582); (Tekin, 2016, s. 44); (Banguoğlu, 2000, s. 27); (Eraslan, 2011)) gibi terimlerle ifade edilmiştir. Bu işlevsel çeşitlilik, zarf-fiillerin dilde hem anlam hem de yapı bakımından önemli roller üstlendiğini gösterir.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde zarf-fiiller, "zarf olarak kullanılan fiil soyundan gelen kelime, gerundium" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2021, s. 2499). Bu tanım, zarf-fiillerin fiil kökenli olup, cümlede zarf işlevi gören bir kelime türü olduğunu belirtmektedir. Gerundium terimi ise Latince kökenli olup, fiillerin belirli bir şekil alarak cümlede zarf ya da başka bir görev üstlenmesini ifade eder. Hengirmen, zarf-fiilleri "ulaç" başlığı altında ele alarak, "eylemden türeyen ve belirteç görevi yapan sözcük" şeklinde tanımlar (Hengirmen, 2015, s. 370). Benzer şekilde, Ergin "gerundiumlar" başlığı altında "Gerundiumlar, hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Bu ifadeleriyle fiillerin zarf şekillerini yaparlar" (Ergin, 2009, s. 336) tanımını yapar. Zarf-fiiller, yani fiilimsilerin zarf işlevi gören türü, çeşitli kaynaklarda benzer biçimde tanımlanmakta olup, eylem kökenli olmaları ve belirteç (zarf) görevini üstlenmeleri, tüm eserlerde vurgulanan ortak bir özelliktir (Leoniç, 2017, s. 75). Tahsin Banguoğlu'na göre, Türkçedeki zarf-fiiller,

anlamlarına göre altı gruba ayrılabilir: Ulama zarf-fiilleri, hal zarf-fiilleri, karşıtlama zarf-fiilleri, zaman zarf-fiilleri, sebep zarf-fiilleri ve karşılaştırma zarf-fiilleri (Banguoğlu, 2000, s. 428). Bu tür bir sınıflandırma, zarf-fiilleri diller arası karşılaştırma yaparken analiz etmeyi kolaylaştırır.

3. Kürtçenin Behdini şivesinde Zarf-fiiller

Behdini şivesinde zarf-fiiller (هه‌فالکاری کری) üzerine yapılan çalışmalara dair literatür taramasında mevcut akademik kaynaklarında spesifik bir çalışma bulunamadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Behdini şivesinde zarf-fiillerin yapısı ve kullanımı hakkında bilgi eksikliği mevcuttur. Bu çalışma kapsamında zarf-fiillerin incelenmesi, konuya yönelik daha fazla verinin toplanmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır.

- مه ئهو هیلانه نفستی و ئهم ژمال چووین. Biz, onlar uyurken evden çıktık.

- من ئهو ب کوشتی دیت. Ben onu ölü olarak gördüm.
- ئهو زاروک ب نفستی بر مال. Çocuğu uyur haldeyken evden götürdü.

- نازادی دهستی ئهو ب سۆتی دیت. Azad onun elini yanmış halde gördü.

- سەرداری دەرگە هیلانه فەکری وچوو. Serdar kapıları açık bırakarak gitti.

Bu cümlelere istinaden, Behdini şivesinde zarf-fiillerin yapılış şekli şu şekilde olduğu görülmektedir.

ئامرازى (ه/ب) + چاوگ/قەد + پاشگري (ى)

Örneğin: (ه نفستی، ب کوشتی، ب نفستی، ه نفستی)

4. Türkiye Türkçesinde Zarf-fiillerin özellikleri

Zarf-fiiller, fiil özelliklerini tam anlamıyla göstermedikleri için fiil çekimine girmezler ve iyelik ekleri ya da isim hâl eklerini almazlar (Demir, 2019, s. 254). Cümlede zarf görevinde bulunarak, temel fiilin nasıl, ne zaman veya ne şekilde yapıldığını belirtirler (Korkmaz, 2022, s. 841). Ayrıca, cümlede süreklilik, zaman, sebep gibi anlamlar katarlar. İkinci önemli görevleri ise yardımcı fiillerle birleşerek birleşik fiiller oluşturmaktır (Ergin, 2009, s. 339). Bu yönüyle, zarf-fiiller cümlede hem anlamsal zenginlik sağlar hem de yapısal açıdan cümleyi çeşitlendirir (Demir, 2019, s. 254-255).

4.1. Türkiye Türkçesi ve Behdini Şivesinde Zarf-fiil Eklerinin Karşılaştırması

4.1.1. -ıp/-ip,-up/-üp

Orhun Türkçesinde -(I)p şeklinde kullanılan ve günümüze kadar aynı şeklini koruyup kesintisiz olarak kullanılagelmiş bir ek olup, Türkiye Türkçesinde de varlığını sürdürmektedir (Bayraktar, 2000, s. 104). "-(y)Ip/-(y)Up" zarf-fiil eki, arka arkaya gelen aynı kip ve fiil çekimlerinin tekrarını önlemek amacıyla kullanılır. Bu ek, esas fiilden önce gerçekleşen bir hareketi ifade ederek ikame işlevi görür. Böylece, fiilin kip eki tekrar edilmez ve yerine "-(y)Ip/-(y)Up" eki getirilir. Bu kullanım, fiillerin ardışık şekilde anlatıldığı cümlelerde aynı kip ve şahıs eklerinin tekrarlanmasını önleyerek anlatımı daha akıcı ve sade hale getirir (Korkmaz, 2022, s. 853). Bu ek, ünlü uyumuna tabidir ve bağlı olduğu fiil kökünün son ünlüsüne göre ünlü uyumuna uyar. Fiil kökünün son ünlüsü kalın ise "-ıp/-up", ince ise "-ip/-üp" eki eklenir. Bu özellik, Türkçedeki ünlü uyumu kuralları çerçevesinde, ses uyumunun korunmasına ve dilin

fonolojik yapısının tutarlılığının sağlanmasına katkı sunar (Ergin, 2009, s. 341). Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Yemek yapıp televizyon izledim.	دهمى کو من خوارن ئامادهدکرمن بهرى خو ددا تلهفزیونی.
Çocuk dönüp arkaya baktı.	دهمى کو زارۆک زقرى بهرىخودا پشت خو.
Çalışmasını tamamlayıp erken yattı.	دهمى کو ئهوى کارین خو تهمام کرین هه زوى نهست.
Azad arkadaşlarına yardım edip hemen döndü.	دهمى کو ئازادی هاریکاریا ههقالتیت خو کرى ئیکسهر زقرى.

Fonksiyonel Özellikleri: -ıp/-ip,-up/-üp zarf-fiil eki, cümlede birden fazla eylemin aynı özne tarafından yapıldığını ve bu eylemlerin ardışık veya ilişkili olduğunu göstermekte önemli bir işlevi vardır. Eylemler arasındaki bağlantıyı kurarken, genellikle arka arkaya yapılan veya birbiriyle ilişkili olan eylemleri belirtir (Böler, 2022, s. 425).

4.1.2. -ınca/-ince, -unca/-ünce

Uygur Türkçesinde -GInçA şeklinde karşımıza çıkan ve Türk dilinin tarihsel gelişimi boyunca sürekli olarak kullanılmış ve Türkiye Türkçesinde de varlığını sürdürmüştür. İlk olarak Uygur Türkçesinde görülen bu ek, zaman ifadesiyle koşullu anlamlar kurarak cümleler arasında bağ oluşturur ve fiilin gerçekleşme zamanını belirtir. Türkiye Türkçesinde, -ınca/-ince, -unca/-ünce ekleri yalnızca "dığı zaman" anlamını verir. Bu eklerin dört farklı biçimi vardır ve kullanıldıkları fiillere bağlı olarak zamanla koşul ilişkisini ifade eder. Örneğin, bir eylemin belirli bir zamandan sonra gerçekleşeceğini ifade etmek için bu ekler kullanılır (Bayraktar, 2000, s. 136). Bu ekler, bağlı olduğu fiil

kökünün son ünlüsüne göre ince ya da kalın ünlüyle türetilir. Eğer fiil kökünün son ünlüsü ince ise "-ince" veya "-ünce" şeklinde, kalın ünlü ile biten fiillerde ise "-ınca" veya "-unca" ekleri kullanılır. Bu ünlü uyumu, Türkçedeki ses uyumu kurallarına paralel olarak, dilin fonolojik yapısının tutarlı olmasını sağlar (Ergin, 2009, s. 342). Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Sınav bitince dışarı çıktık.	دهمى کو ئەزمون ب دوماهیک هاتى ئەم دهرکهفتین ژ دەرڤه.
Ben çıkınca konuştular.	دهمى کو ئەز ژ ویری دەرکهفتیم ئەوان ئاخفتن.
Hoca sınıfa girince herkes sustu.	دهمى کو مامۆستا هاتى پۆلیڤه ههمى بى دهنگ بوون.
Onu görünce çok mutlu oldum.	دهمى کو من ئەو دیتی ئەز گهلهک کهیفخوش بووم.

Fonksiyonel Özellikleri: -ınca/-ince, -unca/-ünce zarf-fiil eki, Türkçede **zaman** ve **koşul** ifade eden bir ek olup, iki eylem arasındaki ilişkiyi belirler (Korkmaz, 2022, s. 887-888); (Demir, 2019, s. 256). Bu ek, bir eylemin gerçekleşmesi durumunda veya o eylemin gerçekleştiği anda başka bir eylemin ortaya çıktığını ifade eder. Cümlede genellikle bir olayın diğer bir olayın sonucunda ya da onunla birlikte meydana geldiğini gösterir (Böler, 2022, s. 429).

4.1.3. -madan/-meden

-madan/-meden ekinin tarihi, Eski Türkçeye dayanmaktadır ve eski kullanımları -madın/-medin, -matın/-metin, -mayın/-meyin şeklindedir (Ergin, 2009, s. 343). Bu ek, Batı Türkçesinde -madan/-meden biçimine evrilmiştir ve zarf-fiil olarak kullanılarak olumsuz hareket hâlini ifade eder. Bu yapı, zaman ve sebep belirten bir anlam taşır. Bu ek, dilde birleşik bir yapı olarak kabul edilse de, konuya ilişkin farklı görüşler

bulunmaktadır. Eski Türkçedeki -mAtIn olumsuz zarf-fiil ekinin -mAdAn biçiminde günümüze kadar korunmuş olması, dilin gelişiminde bir arkaizm örneği olarak değerlendirilir (Shukur, 2019, s. 160). Bu ekler, ünlü uyumuna tabidir ve bağlı oldukları fiil kökünün son ünlüsüne göre türetilir. Fiil kökünün son ünlüsü ince ise "-meden" eki, kalın ünlü ile biten fiillerde ise "-madan" eki kullanılır. Ünlü uyumu, Türkçedeki ses uyumu kurallarına uygun olarak, ekin morfolojik yapıdaki düzeni sağlar ve dilin fonolojik yapısının tutarlılığını korur. Bu eklerin ünlü uyumu, Türkçede ses değişimlerinin ve uyum kurallarının dilin yapısal bütünlüğü içinde işlediğini gösteren önemli bir örnektir (Ergin, 2009, s. 343). Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Kahvaltı yapmadan evden çıktım.	ببى كو تيشتى بخوم ئمز ژمال دهر كهفتم.
Dinlemeden odadan çıktı.	ببى كو گوهدارىبى بكهت ژ غورفى دهر كهفت.
Hata yapmadan işi tamamladı.	ببى كو خهلهتیبى بكهت كاری خو بدوماهيك ئينا.
İzin almadan içeri girdi.	ببى كو دهستویریبى وهر گريت هاته ژوور.

Fonksiyonel Özellikleri: -madan/-meden zarf-fiil eki, Türkçede **olumsuzluk**, **öncelik** ve **koşul** bildiren bir yapıdır (Ergin, 2009, s. 342). Bu ek, bir eylemin gerçekleşmediğini veya yapılmadığını belirtirken, aynı zamanda diğer eylemlerle olan zaman veya koşul ilişkisini de ifade eder (Ergin, 2009, s. 343). Eylemler arasında bir öncelik ilişkisi kurar ve bir eylemin gerçekleşmeden önce ya da gerçekleşmeksizin başka bir eylemin yapıldığını gösterir. Bu yapı, özellikle bir iş yapılmadan önce başka bir işin yapıldığını veya bir eylemin eksikliği ya da yokluğu halinde

gerçekleşen başka bir durumu anlatmada işlevseldir (Korkmaz, 2022, s. 888).

4.1.4. -alı/-eli

Orhun Türkçesinde -gAlI şeklinde karşımıza çıkan ve Türkiye Türkçesine kadar her dönemde kullanılmış bir ektir (Ergin, 2009, s. 342). Eski Anadolu Türkçesine kadar, bu ek, eklendiği fiillere "-mak/-mek için" anlamı katmış ve bu işlevini sürdürmüştür. Ancak, Eski Anadolu Türkçesinden itibaren bu ek, zaman anlamı kazanarak, Türkiye Türkçesinde -dığı zaman şeklinde bir anlam taşımaya başlamıştır. Böylece, fiillere zaman bağlamı ekleyen bir zarf-fiil yapısına dönüşmüştür (Bayraktar, 2000, s. 150). Bu değişim, Türkçedeki dilbilgisel evrimi ve zamanla nasıl anlam kayması yaşandığını gösteren önemli bir örnektir. Bu ekler, fiil kökünün son ünlüsüne göre türetilir; eğer fiil kökünün son ünlüsü ince ise "-eli", kalın ünlü ile bitiyorsa "-alı" eki kullanılır. Ünlü uyumu, Türkçedeki ses uyumunun temel kurallarına uygun olarak gerçekleşir, yani ekin son ünlüsü, fiil kökün son ünlüsünün özelliklerine göre seçilir. Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Kitap okuyalı bir saat oldu.	ئەقە دەمژ مێرەکه من پەرتوک خواندی.
Aramıza katılalı çok zaman oldu.	ئەقە دەمەکی درێژە هاتیە دناف ریزین مەدا.
Karar vereli uzun zaman oldu.	ئەقە دەمەکی درێژە ئەف بریارە دای.
Seni görmeyeli uzun zaman oldu.	ئەقە دەمەکی درێژە من تو نەدیتی.

Fonksiyonel Özellikleri: -alı/-eli zarf-fiil eki⁵, Türkçede **başlangıç noktası** ve **zaman** ifade eden bir yapıdır (Ergin, 2009, s. 342). Bu ek, bir eylemin gerçekleştiği andan itibaren başka bir eylemin devam ettiğini veya belirli bir sürecin başladığını belirtir. Özellikle bir eylemin gerçekleştiği zaman dilimini referans alarak, o andan bu yana geçen süreyi vurgular. Bu yapı, genellikle süreklilik ya da belirli bir durumun başlangıcından sonra meydana gelen olaylar arasındaki ilişkiyi ifade etmek için kullanılır (Korkmaz, 2022, s. 888); (Demir, 2019, s. 256).

4.1.5. -dikça/-dikçe, -dukça/-dükçe

Kıpçak Türkçesi'nde -dUkça şeklinde karşımıza çıkan ek, yalnızca sıfat-fiil eki olan -duk ile, -ça eşitlik eki ve iyelik eklerinin birleşiminden türetilmiştir. Bu yapı, fiilden türetilen sıfatların özelliklerini belirleyerek bir durumu veya hareketi nitelendirir. Türkiye Türkçesinde ise bu ekin kullanımı devam etmektedir. Bu ek, fiilden türetilen yapılarla belirli bir eylemin zaman içerisinde nasıl gerçekleştiğini, tekrarlandığını veya süregeldiğini ifade eder. Örneğin, "geldikçe," "okudukça," "gittikçe" gibi yapılar, belirli bir eylemin ilerleyen süreçte nasıl etkiler doğurduğunu veya nasıl sürekli hale geldiğini belirtir. Türkçede, bu ek zaman ve süreklilik bağlamında sıkça kullanılır ve fiillere dinamik bir genişleme kazandırır (Koca, E., ve Koca, A. , 2021, s. 452). Bu ekler ünlü uyumuna tabidir ve bağlı oldukları fiil kökünün son ünlüsüne göre türetilir. Fiil kökünün son ünlüsü ince ise "-dikçe" veya "-dükçe", kalın ünlü ile bitiyorsa "-dikça" veya "-dukça" ekleri kullanılır. Örneğin:

⁵ -alı/-eli zarf-fiil eki, genellikle kendisinden önce gelen ve **görülen geçmiş zaman** eki ile çekimlenmiş bir fiille birlikte kullanılmaktadır. Bu yapı, fiilin zaman ifadesini genişletip daha belirgin hale getirir ve zarf-fiil cümlede daha işlevsel hale gelir. Örneğin: "**Bildim bileli donuk bir kadındı.**" (Böler, 2022, s. 430).

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Çalıştıkça başarılı oluyorum.	هندی بخوینم، ئەز (یا/یئ) سەرکەفتیمه.
Güldükçe yüzünde güller açıyordu.	هندی دکره کەنی گۆل ددیمێ دا قەدبو.
Koştukça nefesim kesildi.	هندی من ئاخفتی نەفەسا من دەهاته برین.
Soruları çözdükçe kendine güveni arttı.	هندی پرسیار بەرسفداین باوەریا ئەوئ/ئەوئ بخو زێدەبو.

Fonksiyonel Özellikleri: **-dıkça/-dikçe, -dukça/-dükçe** zarf-fiil eki, Türkçede **tekrar, koşul, ve artış** anlamlarını ifade eden bir ektir. Bir eylemin tekrarlanmasıyla ya da sürdürülmesiyle başka bir olayın veya sonucun meydana geldiğini belirtir. Bu ek, bir fiile eklenerek eylemin sürekli tekrarlandıkça ya da devam ettikçe, bir başka sonucun ya da değişimin ortaya çıkacağını anlatır. **-dıkça/-dikçe** ekinin kullanımı, bir duruma bağlı artış, gelişme veya değişiklikleri ifade etmekte önemlidir (Böler, 2022, s. 431).

4.1.6. -ken

-ken/(y)iken zarf-fiil eki, Orhun Türkçesinde -erkili biçimiyle kullanılmış olup, anlamını genellikle bir olayın veya durumun eşzamanlılığını belirterek sağlar. Uygur Türkçesinde de -(er)ken şeklinde karşımıza çıkan bu ek, Irk Bitig gibi bazı örneklerde karşımıza çıkmakta, ancak ünlü uyumlarına uymaz. Bu durum, ekin tarihsel süreçte ses uyumu kurallarından bağımsız bir biçimde kullanıldığını gösterir. Türkiye Türkçesinde ise bu ek hem -ken hem de -iken biçimlerinde kullanılır. Ancak, bu ek büyük ve küçük ünlü uyumlarına genellikle aykırı olup, dilin ses uyumu kurallarına genelde uymamaktadır (Bayraktar, 2000, s. 160-161); (Demir, 2019, s. 255); (Ergin, 2009, s. 347). Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Kitap okurken müzik dinliyorum.	دهمى کو پەرتوکی دخوینم گوهدارییا موزیکی دکەم.
Çocukken de eşyalarımın kıymetini bilirdim.	دهمى ئەز زارۆک ژى من بهایی تشتیت خو درانین.
Koşarken düştü.	دهمى کو کرى غار کەفت.
Çocukken çok çalıştım.	دهمى کو ئەز زارۆک ئەز یی/یا زیرەک بووم.

Fonksiyonel Özellikleri: -ken zarf-fiil eki, Türkçede bir eylemin gerçekleştiği sırada başka bir eylemin ya da durumun meydana geldiğini ifade eder (Korkmaz, 2022, s. 888). Bu ek, fiillere eklenerek iki eylemin aynı anda gerçekleştiğini veya bir eylem devam ederken başka bir olayın meydana geldiğini belirtir (Böler, 2022, s. 427).

4.1.7. -a...-a/ -e...-e

-a...-a/ -e...-e zarf-fiil ekinin ikileme kurma görevini yerine getirmesi, Harezm Türkçesi'ne kadar uzanan bir gelenektir. Kıpçak Türkçesine ait eserlerde de bu kullanım devam etmiş, ancak Eski Anadolu Türkçesi'nde daha yaygın hale gelmiştir. Türkiye Türkçesinde ise bu ek, özellikle ikileme yapma amacıyla kullanılır ve dilin zarf-fiil eklerinin geleneksel işlevlerinden birine dönüşmüştür. Örneğin, Türkçede "-a...-a" şeklinde tekrarlanan yapılar, eylemi veya durumu pekiştiren ikilemeler oluşturur (Bayraktar, 2000, s. 119). Bu yapıdaki ek, fiil köklerinin son ünlüsüne göre şekillenir. Eğer fiil köklerinin son ünlüsü ince ise "-e...-e"; kalın ünlü ile biten fiillerde ise "-a...-a" kullanılır (Ergin, 2009, s. 340). Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Koşa koşa eve gitti.	ب غار چوو مال.
Yollar gide gide biter.	ب چوونئ رێک دوماهیک دهیت.
Ağlaya ağlaya derdini anlattı.	ب گری گازندیت خو دکر.
Bağıra bağıra şarkı söyledi.	ب همواری ستران دگوت.

Fonksiyonel Özellikleri: -a...-a / -e...-e zarf-fiil eki⁶, Türkçede sürekli tekrar ve devamlılık anlamı taşıyan bir ek olup, bir eylemin sürekli ya da tekrarlı bir biçimde yapıldığını ifade eder. Bu ek yapısı, bir fiilin belirli bir süre boyunca kesintisiz devam ettiğini veya tekrarlanan bir şekilde gerçekleştirildiğini anlatmak için kullanılır (Ergin, 2009, s. 339).

4.1.8. -arak/ -erek

Kıpçak Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi'nde kullanıldığı gibi Türkiye Türkçesinde de varlığını sürdürmektedir. Türkiye Türkçesinde, "-arak/ -erek" ekleri fiillere eklenerek, eylemin nasıl yapıldığını, eş zamanlı olarak gerçekleştirilen bir diğer eylemi ya da sebep-sonuç ilişkisini belirtir (Bayraktar, 2000, s. 153). Örneğin, "koşarak geldi," "düşünerek karar verdi" gibi yapılarda, ekin bu anlamı yüklemine gerçekleştirilme tarzını göstermeye devam etmektedir. Bu ek, fiil kökünün son ünlüsüne göre türetilir; eğer fiil kökünün son ünlüsü ince ise "-erek" ekine dönüşür, kalın ünlüyle biten fiillerde ise "-arak" kullanılır. Bu ünlü uyumu, Türkçedeki ses uyumu kurallarına uygun olarak dilin fonolojik yapısındaki düzenin korunmasını sağlar (Ergin, 2009, s. 341). Örneğin:

⁶ -A zarf-fiil eki, birleşik kelimelerde de sıkça karşımıza çıkar ve bir eylemin sürekliliğini veya tekrarlanan bir hareketi ifade eder. Örneğin: "Şimdi gidebilirsin. Beni bir kenarda bekleyedursun." (Böler, 2022, s. 423).

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Koşarak okula gittim.	ب غار چوومه قوتابخانی.
Gülerek yanımızdan ayrıldı.	ب کەنی ژدەف مە چوو.
Not alarak dersi takip etti.	ب وەرگرتنا تێبینیان گوهدارییا وانێ دکر.
Bağırarak yardım istedi.	ب هەواری داخازا هاریکاریی دکر.

Fonksiyonel Özellikleri: -arak/ -erek zarf fiil eki, eylemler arasındaki zaman ilişkisini ve birbirine bağlı ilerleyişi belirler, anlatımı daha düzenli ve anlamlı hale getirir. Eylemler arasında mantıklı bir sıralama kurarak, olayların neden-sonuç ilişkisini vurgular (Böler, 2022, s. 427).

4.1.9. -dığında/ -diğinde

Orhun Türkçesi, Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi'nde kullanımı tespit edilen bir zarf-fiil ekidir. Ancak, Harezmi ve Kıpçak Türkçesinde bu ekin kullanımı görülmemiştir. Eski Anadolu Türkçesinde kullanımı yeniden yaygınlaşan bu ek, Türkiye Türkçesinde de varlığını koruyarak "olduğu zaman" anlamında zarf-fiil yapısı kurmaya devam etmektedir (Bayraktar, 2000, s. 175-176). **-dıktA / -duktA** zarf-fiil eki, sıfat-fiil eklerinden **-dik / -duk** eklerinin bulunma durumu ekiyle genişletilmesiyle oluşan bir yapıdır. Bu ek, eylemin gerçekleşme zamanını belirleyerek, o anki durumu vurgulayan bir işlev görür. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde geniş kullanım alanına sahipken, Türkiye Türkçesinde bu yapı kullanımdan düşmüştür. Günümüzde bu ekin yerine, sıfat-fiil ile bulunma durumu eki arasına birinci, ikinci ve üçüncü şahıs iyelik eklerinin alındığı yeni yapılar kullanılmaktadır. Bu değişim, eski zarf-fiil ekinin işlevinin, dilin evrimi

içinde daha modern ve şahıs odaklı yapılara geçiş yapmasıyla sonuçlanmıştır (Korkmaz, 2022, s. 879). Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
kapı çalındığında ben mutfaktaydım.	دهمى کو ده‌رگه هاتیه لێدان ئه‌ز ل لێنانگه‌هێ بووم.
Eve vardığında hava kararmıştı.	دهمى کو گه‌هشتى مال دنیا تارى بيو.
Konuyu anladığında soruları kolayca çözdü.	دهمى کو بابەت تێگه‌هشتى ب ئاسانى پرسیار بەرسفدان.
Yağmur yadığında herkes içeri girdi.	دهمى کو باران بارى هه‌رکەسه‌ک هاته ژوور.

Fonksiyonel Özellikleri: **-dığında** zarf-fiil eki, **zaman** ve **koşul** ilişkileri kurarak eylemler arasındaki bağları güçlendirir. Bu ek, eşzamanlılık durumlarını ifade ederken, aynı zamanda bir eylemin başka bir eylemi koşul olarak belirlediği durumları da belirtir. Olayların **zaman bağlamında** birbirini takip etmesini veya aynı anda meydana gelmesini netleştirerek anlatımda bir düzen sağlar (Korkmaz, 2022, s. 879).

4.1.10. -ir..... -mez

Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan ve Oğuz ile Kıpçak lehçelerine özgü bir yapı olarak dikkat çeker. Türkçede **koşul ve zaman** bildiren bir yapıdır ve iki eylemin birbirine son derece yakın bir zaman diliminde gerçekleştiğini ifade eder. Bu yapı, bir eylemin gerçekleşir gerçekleşmez (hemen ardından) bir diğer eylemin gerçekleştiğini vurgular. **-ir/-mez** ekleriyle oluşturulan zarf-fiiller, koşullu cümle yapısına benzese de genellikle iki eylemin peş peşe hızlı bir şekilde meydana geldiğini belirtmek için kullanılır (Korkmaz, 2022, s. 881). Bu ek, **eş zamanlılık** ya da bir eylemin diğerinin hemen ardından geldiği

durumları betimleyen bir zarf-fiil kategorisine girer. "-ir" eki geniş zaman kipine ait olup, olasılık ya da sürekli tekrarlanan bir durumu ifade ederken, "-mez" eki ise olumsuz bir eylemin gerçekleşmemesi koşulunu belirtir. Bu yapı, genellikle süreklilik arz eden durumlar, alışkanlıklar ya da kesinlik ifade eden cümlelerde yer alır. Bu ekler, fiil kökünün son ünlüsüne göre türetilir. Eğer fiil kökünün son ünlüsü ince ise "-mez" ekinin "mez" kısmı ince ünlülerle, "-ir" ekinin ise ince ünlülerle kullanılır. Kalın ünlü ile biten fiil köklerinde ise "-mez" ekinin "maz" kısmı kalın ünlülerle, "-ır" ekinin ise kalın ünlülerle kullanılır (Korkmaz, 2022, s. 881). Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Kapı açılır açılmaz içeri girdiler.	دهمى کو دەرگهه قههه ئیکسەر هاته ژوور.
Okuldan çıkar çıkmaz eve geldi.	دهمى کو ژ قوتابخانه دهرکهته ئیکسەر هاته مال.
Telefon çalar çalmaz açtı.	دهمى کو زهنگا تهلهفونى لیدای ئیکسەر قهکر.
Film başlar başlamaz herkes sessiz oldu.	دهمى کو فیلم دهست پیکری ههرکهسهک بى دهنگ بو.

Fonksiyonel Özellikleri: -ir...-mez zarf-fiil eki, **koşul**, **zıtlık** ve **geçmişe dayalı durum** ilişkileri kurar. Bu ek kombinasyonu, bir eylemin gerçekleşmesi veya yapılması durumunda başka bir eylemin ortaya çıkacağı, ancak gerçekleşmeme durumu varsa bir zıtlık ya da eksiklik olduğunu ifade eder (Böler, 2022, s. 432).

4.1.11. -casına/ -cesine

-casına eki, Türkçede **benzerlik**, **öykünme**, ve **tarz** ifade eden bir zarf-fiil ekidir. Bu ek, bir eylemin başka bir eyleme benzer şekilde

yapıldığını belirtir. **-casına** eki, aslında üçüncü şahıs iyelik ve yönelme durumu ekiyle **-ça** eşitlik durumu ekinin birleşmesinden oluşmuştur. **-casına** ekli zarf-fiil, bağlı bulunduğu fiildeki hareketin tarzını ve niteliğini belirler. Bu tarz, benzeşme veya farazi karşılaştırmaya dayanarak ortaya çıkar. Ayrıca, bu zarf-fiil, asıl fiille aynı zamanda gerçekleşen bir hareketi karşılar, yani iki eylemin aynı zaman diliminde olduğunu belirtir. Çoğu durumda, zarf-fiilin bağlı olduğu özne ile esas fiilin öznesi ortaktır, yani her iki fiil de aynı kişi tarafından gerçekleştirilir (Korkmaz, 2022, s. 875). Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
Hiçbir şey olmamışcasına konuşmasına devam etti.	ههرومکی چ چینهیی بهردوامی د دا ئاخفتنا خو.
Sanki her şey yolundaymışcasına dalga geçiyordu.	ههرومکی ههمی تشت دجهی خودا، ترانه دکرن.
Öfkeyle bağırırcasına konuştu.	ههرومکی ب تورهیقه بکته ههوار دئاخفت.

Fonksiyonel Özellikleri: **-casına/-cesine** zarf-fiil eki, bir eylemin ya da davranışın başka bir eyleme, duruma ya da kişiye benzer şekilde yapıldığını ifade eder. **Taklit**, **benzetme** ve **etkilenme** anlamlarını taşıyan bu ek, dildeki benzerlik ilişkilerini güçlendirir ve anlatımı daha derinleştirir. Bu kullanım, bir olayın ya da davranışın daha anlaşılır hale gelmesini sağlar ve belirli bir örnek üzerinden anlam aktarımı yapar (Korkmaz, 2022, s. 875).

4.1.12. -asıya /-esiye

Eski Anadolu Türkçesi'nde işlek bir sıfat-fiil eki olan **-ası** ile bağlantılı olup, bu ekin Türkiye Türkçesine Anadolu ağızları ve köy romanları aracılığıyla aktarılmış, günümüzde ise oldukça nadir kullanılan

bir biçimdir. -AsI eki, gelecek zaman anlamı taşıyan bu yapıya -(y)A yönelme durumu eki eklenerek oluşturulmuş ve böylece eylemin sınırını belirleyen bir fonksiyon kazanmıştır. Bu zarf-fiil eki, "ecek kadar" ya da "bir zaman kadar" anlamlarını taşır ve asıl fiildeki hareketin ne zamana kadar sürdüğünü belirlemek için kullanılır (Korkmaz, 2022, s. 880).
Örneğin:

Türkçe Cümleler	Kürtçe Cümleler
İşlerini yetiştirmek için ölesiye çalışıyordu.	بهردوام کار دکر داکو کارین خوب دوماهیک بینیت.
Görevini tamamlayasıya kadar hiç Durmadan çalıştı.	ههتا ئه کرکێ خو تهمام کری ب بهردوامی کار دکر.

Fonksiyonel Özellikleri: Bu ek, eylemin belirli bir amaca yönelik olarak gerçekleştirildiğini veya yapılmak istendiğini gösterir. Eylem, genellikle bir sonuca ulaşma niyeti taşır (Korkmaz, 2022, s. 880).

Sonuç

Bu çalışma kapsamında Behdini şivesi ile Türkiye Türkçesindeki zarf-fiillerin morfolojik yapıları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Literatür taramasında, Behdini şivesinde zarf-fiillere dair yeterli akademik kaynağın bulunmadığı tespit edilmiş ve bu durum, mevcut dil çalışmalarındaki bir boşluğu ortaya koymuştur. Türkiye Türkçesi'nde zarf-fiiller üzerine detaylı çalışmalar olmasına rağmen, Behdini şivesiyle ilgili benzer derinlikte araştırmaların olmaması, bu karşılaştırmının önemini artırmaktadır.

- 1- Türkiye Türkçesindeki zarf-fiillerin morfolojik yapısının Behdini şivesine göre daha esnek ve çeşitli olduğu, bu yapıların belirli bir dil kuralı çerçevesinde sistematik olarak ele alındığı

görülmüştür, buna karşın Behdini şivesinde daha çok kullanım pratiği üzerinden şekillendiği tespit edilmiştir.

- 2- Yapılan analizler sonucunda, Türkiye Türkçesindeki zarf-fiil eklerinden *-asıya/-esiye*, hem Türkiye Türkçesinde hem de Behdini şivesinde süreklilik ifade ettiği ve bunu da (ئامرازى (ه/ب) کuralı çerçevesinde yapıldığı görülmektedir.
- 3- Öte yandan, *-ınca/-ince*, *-ken*, *-dığında/-diğinde* ve *-ir...mez* ekleri, Kürtçeyle karşılaştırıldığında "دهمى كو" anlamını taşımakta olup, zaman kavramı içermektedir.
- 4- *-casına/-cesine* zarf-fiil ekleri ise Behdini şivesinde "ههرومكى" karşılığı ile karşılaştırma işlevi taşımaktadır.
- 5- *-arak/-erek* ve *-a/-e* eklerinin Behdini şivesinde "ب" karşılığı ile karşılaştırma işlevi taşımaktadır.
- 6- Olumsuzluk anlamı içeren *-madan/-meden* ekleri, Behdini şivesinde "بىى كو" karşılığı ile kullanılmaktadır.
- 7- *-dikça/-dikçe* zarf-fiil ekleri ise Behdini şivesinde "هندى" ile karşılanmaktadır.
- 8- *-alı/-eli* zarf-fiil ekleri ise Behdini şivesinde zaman kavramını karşılanmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye Türkçesindeki zarf-fiil ekleri Behdini şivesindeki zarf-fiil ekleriyle birebir örtüşmemekte; ancak Behdini şivesinde zarf-fiil yapıları, "ئامرازى (ه/ب) + چاوگ/قهد + پاشگرى (ى)" kuralına uygun şekilde çekimlenmektedir. Bu karşılaştırma, Türkçe ve Behdini şivesi arasındaki zarf-fiil yapılarına dair yapısal farklılıkları açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Türkçede olduğu gibi Kürtçede de fiillere gelen bazı eklerin zarf-fiil oluştuğu görmekteyiz.

Çalışmamız, Behdini şivesinde zarf-fiillerin daha sistematik bir şekilde ele alınmasına yönelik literatüre katkı sağlamayı amaçlamış ve bu bağlamda yeni bir bakış açısı sunmuştur. Gelecekte yapılacak araştırmalar, Behdini şivesindeki zarf-fiillerini daha derinlemesine inceleyerek bu şivenin dil yapısına dair daha fazla veri sağlayabilir. Literatürdeki bu eksiklik, dilbilim alanındaki akademik çalışmalarda önemli bir boşluğu temsil etmektedir ve bu çalışmanın sonuçları, Behdini şivesinin dil yapısına dair daha kapsamlı araştırmaların teşvik edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Kaynakça

(2019), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I Fiil Basıt Çekim*, Ankara: TDK Yayınları.

(2021), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay.

BANGUOĞLU, T. (2000), *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yay.

BAYRAKTAR, N. (2000), *Orta Türkçede Fiilimsiler*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

BİLGEGİL, M. K. (2009). *Türkçe dilbilgisi* (3. Bs.). Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

BÖLER, T. (2022), *Türkiye Türkçesi Biçim Bilgisi -I*, 3. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları.

CİWAN, M. (2014), *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Dilbilgisi*, Diyarbakır.

DEMİR, N. (2019), *Türkçe Ses ve Biçim Bilgisi*, Ankara: Altınordu Yayınları.

DENY, J. (1995), *Türk Dil Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)*, çeviren Oytun Şahin, Ankara.

عبدولواحد موشير دزهیی (٢٠١١)، زاره کوردیییهکانم چاپخانهی پاک، ههولیر.
ئهورهحمان حاجی مارف (٢٠٠٠)، ریزمانی کوردی، بهرگی یهکهه (وشهسازی)،
بهشی پینجهه (کردار)، سلیمانی.